

Sosyal Bilişim Perspektifinden Bireyselleşme ve Yalnızlaşma Sorunu Üzerine Bir Analiz

An Analysis of the Problem of Individualization and Loneliness from the Perspective of Social Informatics

Abdulkadir BÜYÜKBİNGÖL*

 0000-0003-2411-9500

MAKALE BİLGİSİ

Başvuru: 14. 05. 2022
Düzeltilme Talebi: 16. 06. 2022
Son Düzeltilme: 23. 06. 2022
Kabul: 26. 07. 2022
Online Yayım: 15. 08. 2022

Anahtar Kelimeler:

Sosyoloji
Sosyal Bilişim
Yalnızlaşma
Dijital Toplum
Toplum 5.0

ÖZ

Determinist yaklaşım, toplumların, kullandıkları teknolojiler tarafından belirlendiklerini ifade etmektedir. Dijital toplum kavramı, birinci endüstri devriminden itibaren teknolojilerin, söz konusu etkiyi giderek arttırmasının bir göstergesidir. Günümüzde dijital bilgi ve iletişim teknolojileri artık toplumsal yapının bir elementi haline geldiği düşünülebilir. Bu teknolojinin toplumsal iletişim ve etkileşiminde kullanılması, kültürel yapının buna göre şekillenmesini getirmektedir. Buna karşın sanayi devrimlerinin birey ve toplum üzerindeki olumsuz etkileri de devam etmektedir. Bireyselleşme ve yalnızlaşma bu sorunlardandır. Toplumdan kopmadan toplumsallaşmanın bir yolu olarak da alınabilen bireysellikte, davranışların yalnızlaşmayla sonuçlanması, toplumsal bir varlık olan insanda psikolojik ve sosyolojik travmalara sebep olabilmektedir. Özellikle yaşlı nüfusun olumsuz etkilendiği yalnızlaşmaya karşı bir takım çözümlerin sunulması, bu travmaların engellenebileceği saikiyle önem arz etmektedir. Hali hazırdaki çalışmada, yalnızlaşmaya götüren bir süreç olarak olumsuz bireyselleşme bir sorun olarak algılanmakta ve bu sorunun çözümleri üzerinde durulmaktadır. Literatür taraması yöntemiyle araştırılan konu kapsamında ulaşılan veriler nitel yaklaşım sınırları içinde kavramsal bir bütün oluşturacak şekilde analiz edilmiştir. Bu kapsamda ulaşılan sonuca göre içinde bulunduğumuz bilgi toplumundan bir sonraki aşama olduğu kaydedilen ve inşa edilmiş bir teknolojik toplum olarak tarif edilen Toplum 5.0'da, sosyal bilişim (social informatics) biliminden destek alınarak yalnızlaşmaya karşı bir takım çözümlerin geliştirilebildiği tespit edilmiştir. Dijital teknolojilerin sunduğu olanaklarla bu çözümlerin uygulanması durumunda, genç ve yaşlı nüfus, bir arada, kabiliyetlerine uygun olarak istedikleri biçimlerde ekonomik ve sosyal etkinliklerde bulunabilmektedir. Belirli işbirlikleri çerçevesinde gerçekleşen bu faaliyetler, hem sosyal hem de ekonomik olarak kümülatif bir değere dönüşebilmektedir. Böylece bireysel davranışlar yalnızlaşmaya götüren bir eylem olmaktan çıktığı gibi olası sosyal ve psikolojik travmaların da önüne geçilebilir.

ARTICLE INFO

Submitted: 14. 05. 2022
Revision Requested: 16. 06. 2022
Final Revision Received: 23. 06. 2022
Accepted: 26. 07. 2022
Published Online: 15. 08. 2022

Keywords:

Sociology
Social Informatics
Loneliness
Digital Society
Society 5.0

ABSTRACT

The deterministic approach states that societies are determined by the technologies they use. The concept of digital society indicates the increasing effect of technologies since the first industrial revolution. Today, digital information and communication technologies can be considered an element of the social structure. The use of this technology in social communication and interaction brings about the shaping of the cultural structure accordingly. On the other hand, the adverse effects of industrial revolutions on individuals and society continue. Individualization and isolation are among these problems. Individualism, which can be taken as a way of socialization without breaking away from society, can cause psychological and sociological traumas in a human being who is a social being, as behaviors result in isolation. It is essential to offer some solutions against loneliness, which negatively affects the elderly population, with the thought that such traumas can be prevented. In the current study, negative individualization as a process leading to loneliness is perceived as a problem, and the solutions to this problem are emphasized. The data obtained within the scope of the researched subject by the literature review method were analyzed within the limits of the qualitative approach to form a conceptual whole. According to the result reached in this context, it has been determined that in Society 5.0, which is defined as the next stage of the information society we live in and described as a built technological society, some solutions against loneliness can be developed with the support of social informatics. If these solutions are implemented with the opportunities offered by digital technologies, the young and old population can engage in economic and social activities together by their abilities. These activities, realized within the framework of specific collaborations, can become a cumulative value socially and economically. Thus, individual behaviors are not only an action that leads to loneliness but also possible social and psychological traumas can be prevented.

1 Giriş

Bilgi çağının başlarından itibaren dijital teknolojiler alanında yapılan çalışmalar, günümüzde toplumsal yaşamı da içine alacak şekilde genişlemiştir. 1956'da Alman bilişimci Karl Steinbuch ve mühendis Helmut Gröttrup tarafında ilk kez kullanılan *bilişim* terimi (wikipedia.org), günümüzde bu alandaki çalışmalarla ilgili bilim alanının genel adı olarak kullanılmaktadır. İnsanoğlunun teknik, ekonomik ve toplumsal alanlarda kullandığı bilginin düzenlenmesi, iletilmesi ve akla uygun bir biçimde işlenmesi için yeni teknolojilerin geliştirilmesi bu bilim alanının temel çalışma konularını temsil etmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri). Bunun yanında bilişim bilimi de artık alt dallarına ayrılmış; *bilgi işlem, mühendislik ve sosyal bilişim* olarak yeni uzmanlık alanlarını doğurmuştur. Bu alt dallardan *sosyal bilişim*, bilgisayarlaşmayla birlikte ortaya çıkan bilgi ve iletişim teknolojilerini (BİT) odağına alarak bilgi ve bilgi sistemlerini, bunları kullanan kişileri ve kullanım özelliklerini, yeni iletişim yollarının insan ve toplumla olan ilişkisini araştıran bağımsız bir disiplin haline gelmiştir (Öztemiz, 2018: 309). Toplumların kültürel yapısına olan etkisi baz aldığında ve tarihsel kökenlerine uygun bir istikamet takip edildiğinde, toplumsal iletişim ve etkileşiminin odağındaki BİT ve onun etkilerinin ayrı bir bilimsel disiplin alanı olarak algılanması doğal gelmektedir. Dolayısıyla, bu kapsamdaki çalışma alanı için “sosyal bilişim” adının seçilmesi (Kling, 2007: 216) isabetli görünmektedir.

Sosyal bilişimin, yeni iletişim yollarını ve bunun insan ve toplumla ilişkisi üzerine durduğunun bilinmesi, sosyal iletişim ve etkileşim aracı olan BİT'in sunduğu imkânlardan yararlanılarak bu disiplin içinde bir takım sosyal problemlere çözüm geliştirilebileceği akla gelmektedir. Bu bakışla, modern dönemin meselelerinden biri olan bireyselleşme ve giderek kronik bir sorun haline gelen yalnızlaşma bu çerçevede ele alınabilir. Bireysel hareket edebilme ve gereksinimlerini karşılama kabiliyeti şeklinde değerlendirilen bireyselleşme, sağlıklı yollardan gerçekleşmediğinde bir komplikasyon olarak yalnızlaşmayla sonuçlandığı aktarılmaktadır (Cezayirli, 2004: 51). Bireysel özgürlükleri geliştirmenin aksine, bencillığe düşerek toplumsal uyumu ve kişiler arası ya da birey ve toplum ilişkilerindeki dengeleri bozabilen bireyselleşmenin zamanla yalnızlaşmaya götürmesi, toplumsal bir varlık olan insanda psikolojik ve sosyolojik travmalara sebep olabilmektedir. Özellikle yaşlı nüfus üzerinde olumsuz etkilerinin somutlaştığı yalnızlaşma sorununa karşı bir takım çözümlerin sunulması söz konusu travmaların önlenmesi açısından önem arz etmektedir. Dolayısıyla, BİT'in sunduğu imkânlarla bu soruna karşı durulup durulmayacağı araştırmaya değer bir konu olarak değerlendirilmiştir.

Sorunlu bireyselleşme ve yalnızlaşma durumu açıklanarak özellikle yaşlı bireylerin, toplumsal bir değer olarak algılanması ve onların yaşamını etkileyen psikolojik travmaların önüne geçebilecek bir takım faaliyetlerin açıklanması bu araştırmanın amacı olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda ilgili literatür taranmış, elde edilen bulgular nitel araştırma tekniklerine uygun olarak analiz edilmiştir. Böylece genç ve yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal alanlarda işbirliğinin imkânları incelenmiş, sosyal bilişimin bireysel davranışlara ve yalnızlaşma sorununa etkisi görünür kılınmıştır. Ayrıca Endüstri 4.0'ın “akıllı/bilgi toplumundan sonraki aşama olarak kaydedilen Toplum 5.0'ın süper akıllı topluma ulaşıldığında teknolojik olanaklar sayesinde genç ve yaşlı nüfusun bir arada, kabiliyetlerine uygun olarak ve istedikleri biçimlerde ekonomik ve sosyal etkinliklere katılabilmenin yolları da açıklanmıştır. Bir hayal gücü toplumunun oluşturulabilmesi için tüm kesimlerden faydalanılması bağlamında ele alınan sosyal bilişim kabiliyetlerinin (KEİDANREN, 2017: 2), farklı sosyal çözümler için değerlendirileceği de bu kapsamda ortaya çıkmaktadır. Ancak bu çalışmada, bireysel davranışların, toplumsallaşmaya dönük etkiler yaratabilecek şekilde yönlendirilebilmesi ile sınırlı kalmıştır. Böylece kümülatif bir değer yaratılabilmesi ve yalnızlaşma komplikasyonlarının engellenebilmesine odaklanılmıştır. Yapılacak işlevsel işbirlikleri ile süper akıllı topluma doğru gerçekleşen paradigmatik değişime uygun olarak sosyal ve ekonomik değerler üretilirken yalnızlaşma gibi sosyal sorunlardan kaynaklanan psikolojik travmaların engellenebilmesi geleceğe dönük önemli bir kazanım olarak değerlendirilebilir.

2 Toplumsallaşma Sürecinin Sınırları

Kültürel etkinliklerin pratik ortamı olan bir topluma, bireyin uyum sağlama süreci toplumsallaşma olarak tanımlanmaktadır (Cezayirli, 2004: 39). Bu düşünceye göre toplumsallaşma sürecinde bireysel ve toplumsal değerlerin ve normların birbirleriyle çatışmayacak özellikte olması da

gerekmektedir. Çünkü toplumun külliyatı göz önünde bulundurularak bireysel seçimlerin özgürce yaşanabileceği toplumsal ortamların var olması, toplumsallaşma sürecinin sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilmesi için önemlidir. Burada sağlıklı bir toplumsallaşma için sürü bilinciyle atalarından devraldıkları toplumsal yapıyı bilinçsizce bir bağımlılığa dönüştürmeleri ve bu mirası yeniden üretmeleri bir olumsuzluk olarak değerlendirilmektedir. Bunun tersine, kendi bireyselliğini fark ederek öteki bireylerin de toplumsal varlıklarını kabul etmiş kişilerin, özgürce yaptığı seçimlerinin bir sonucu olarak bütünü yararına olacak şekilde topluma bağlılık geliştirmektedirler. Yani burada bilinçli ve gönüllü olarak toplumsal sorumluluğun üstlenilmesi söz konusudur. Özgür olmanın kişinin yapabileceğini istemesine, yapmak zorunda olduğunu yapmak istememesine ve başaramayacağını asla arzulamamasına bağlı olduğunu ifade eden Bauman'ın da bu görüşü desteklediği söylenebilir (Bauman, 2001: 87). Uygun biçimde toplumsallaşmış bireyin bu şekilde gelişeceği savunulan bu düşünceye göre, istekleri ile yetenekleri arasında uyumsuzluk ya da çatışma yaşamadığında, yapamayacağı şeyi farkında olup onu istemediğinde, sadece yapması gerekeni yaptığında birey, toplumsal gerçekliği engelleyici ve sinir bozucu kısıtlamalar ağı olmaktan çıkarak, kendisini gerçekten özgür ve mutlu hissedecektir.

Doğanın bilinçli ve gerçek hâkimi olduğunu bilen insanların kendi toplumsallaşmalarının efendileri haline gelerek, kendilerini kuşatan yaşam koşullarını egemenliği ve kontrolü altına aldığını belirten Engels, böylece kendi toplumsal edimlerinin yasalarını tam olarak kullanmaya başladıklarını belirtmektedir. Bu düşünceye göre aydınlanma ile gelen bu kabiliyetle us, insanların, kendilerini görünmez ilişkiler karşısındaki korkudan kurtarmak amacıyla kendi doğal ve toplumsal çevrelerini tanımalarına ve biçimlendirmelerine aracılık etmektedir (Demirović, 2007: 29). Aynı kaynak Marks ve Engels'in görüşlerini takip eden Horkheimer'in olumlu yönde değerlendirdiği toplum kavramının, toplumsal gelişmelerden dolayı anlamını yitirdiğini de belirtmektedir. Fakat yitimin bütünsel toplumsallaşma çalışmaları kapsamında görülen bütünleşme dayatmalarına bağlanması, sosyalleşme sürecinin baskıdan uzak, özgür irade ile gerçekleşmesinin istendiğine işaret eder.

Hollingshead, bireyin sosyalleşmesi için üç ilkedden bahsetmektedir. Bunlardan birincisi; bireyin, sosyal davranışının, toplum bireyleriyle etkileşim halinde öğrendiğiyle ilgilidir. Buna göre birey, toplumla etkileşim halinde oldukça uygun bir sosyal davranışı gerçekleştirebilir. İkincisi; bireyin öğreneceği şeyin, içinde yaşadığı toplumun kültürü tarafından belirlendiğiyle ilgilidir. Bir toplumdaki davranışlar, toplumsal birikimi olan kültürel birikiminden bağımsız olamaz. Dolayısıyla davranışlar, kültüre göre şekillendirilir. Üçüncü ilke ise; bireyin öğreniminin, bir sosyal organizasyona etkin bir biçimde katılmasıyla tamamlandığını ifade eder (Yavuzer, 1979: 20). Öte yandan liseli kız jimnastikçiler, basketbolcular, koşucular ve sporcu olmayanlardan oluşan başka bir kontrol grubuna odaklanılan bir araştırma kapsamında, sosyalleşme sürecinin genel anlamda iki boyutunun olduğu tespit edilmiştir. Birincisi, bireylerin toplumun ve onun alt kategorilerinin içerisinde gelişerek kalıba sokulduğunu ileri süren psikolojik boyuttur. İkincisi ise; bireyin sosyal beklentilere uygun biçimde davranmasının öğretildiğini öne sürüldüğü sosyolojik boyuttur (Snyder ve Spreitzer, 1976: 805). Bu iki boyut ve yukarıdaki ilkeler bazında değerlendirildiğinde bireyi sosyalleşme sürecine katmak suretiyle yalnızlaşmaya engel olunabileceği çıkarılabilir. Bu ilkeler Comte tarafından belirlenen (Doğan, 2005: 35) ve toplumsal düzen ve sosyal yapıyı ifade eden sosyal statik ile toplumsal ilerleme ve sosyal değişmeyi anlatan sosyal dinamik kavramlarıyla da örtüşmektedir. Çünkü kültür bir düzeni gelişme ise dinamizmi temsil etmektedir. Bireylerin sosyalleşmesi, toplumun kültürü ve dinamizmine yapacağı katkı açısından önemsenmelidir.

3 Modern Bir Sarmal Olarak Birey ve Bireyselleşme

Toplumsallaşmış bireyin sağlıklı bir bireyselleşmeyi gerçekleştirmesinin, Cezayirli (2004) ve Bauman (2001) tarafından ifade edildiği gibi bireyin baskı unsurlarından kendini izole etmesiyle orantılı olduğu anlaşılmaktadır. Zaten sosyolojik olarak bireyselleşmenin özü de geleneksel yaşam tarzlarından ve toplumdaki rollerinden ayrılabilen bireylerin giderek daha çeşitli biyografileri ortaya çıkarması olarak görülmektedir. Bireyselleşme teorisine göre bireyselleşme, bireylerin "belirli bir sosyal sınıf veya grup gibi tarihsel olarak belirlenmiş sosyal biçimlerden ve taahhütlerden koptuğu ve kendi biyografileri için sorumlu oldukları tasarımlarını yeni yaşam biçimlerine yerleştirdiği ikili bir süreç" olarak tanımlanmaktadır (Gaf, vd., 2015: 66). Böylece birey, biyografik gelişim, kişisel seçim ve kararlara daha fazla bağlanarak geleneksel, kurumsallaşmış

sosyal değer sistemlerinden giderek daha fazla sapmaktadır. Burada dikkate alınması gereken bir durum modern bireyler tercihlerini boş bir mekânda değil yoğun bir şekilde örülmüş sosyal çevrelerinde kullanmalarıdır. Bu nedenle modern toplumlardaki bireyler, çeşitli talepler, kontroller ve kısıtlamalar tarafından sınırlandırılmaktadırlar. Gaß'ın (2015: 66) özetlediği gibi ifade etmek gerekirse, üç temel ilişki bireyselleşmeyi karakterize etmektedir:

- Bireyin biyografisinin, bireyin kimliğinden kaynaklanan kendine özgü faktörlere göre giderek daha fazla kendi kendini belirlemesi.
- Sosyal bağlamlardan kaynaklanan geleneksel / kurumsal kısıtlamaların biyografi üzerindeki azalan etkisi.
- Değerler, tutumlar, ahlak, bilgi ve becerilerin değiş tokuşu yoluyla bireysel ve toplumsal kimliği art arda ayarlayarak kendine özgü ve sosyal tercihleri yeniden düzenleyen sosyalleşmenin dengeleyici etkisi.

Gaß'ın (2015), belirttiği ilişkilerden, bireyin giderek daha fazla kimliğini ön plana alarak sosyal kurumların çeşitli kısıtlamaları ile değer, tutum ve ahlak gibi disiplinlerin yerine kendine özgü tercihleri yerleştirmesinin, bireyselleşmenin temel karakteri olarak belirlediğini çıkarmak mümkündür. İkinci modernite teorisinin bir parçası olarak görülen bireyselleşme teorisi üç farklı argümanı taşımaktadır: Zorunlu bireyselleşme teoremi, risk toplumu teoremi ve çok boyutlu küreselleşme teoremi. Bunlar aynı tartışma çizgisini geliştirerek karşılıklı olarak birbirini güçlendirmektedir. Sırasıyla bireyselleşme, risk toplumu ve kozmopolitleşmeden gelen bu argümanların 21. yüzyılın başında ve kendi kendine uygulanan, ilk modernite çağını aşan bir modernleşme dinamiğinin radikalleşmiş biçimlerini temsil ettiği de ifade edilmektedir (Beck ve Beck-Gernsheim, 2010: XVI). Toplumsal değişim sürecinde refleksivitenin önemini göstermeye çalışan bu görüş göre daha önceki aşamadan farklı olarak ikinci modernite muğlak, akışkan ve belirsiz olarak tanımlanan olaylar tarafından altı oyulan ilk modern büyümenin temellerini hafife almak yerine onunla mücadele etmektedir. Bu çerçevede modernitenin tarihsel dört ideal-tipik tanımlaması şu şekilde yapılmaktadır:

Tip 1: Avrupa modernliği – düzenlenmiş veya koordine edilmiş kapitalizm; gelişmiş demokrasi; kurumsallaşmış bireyselleşme (refah durumu); laik toplum.

Tip 2: ABD Amerikan modernitesi – liberal veya eşgüdümsüz kapitalizm; gelişmiş demokrasi; kurumsallaşmış bireyselleşme; laiklik sonrası dindarlık.

Tip 3: Çin modernliği – devlet tarafından düzenlenen kapitalizm; post-geleneksel otoriter hükümet; budanmış kurumsallaşmış bireyselleşme ve çoğul-dini toplum.

Tip 4: İslami modernite – düzenlenmiş kapitalizm; geleneksel otoriter hükümet; bireyselleştirme yasağı; tek dinli toplum (Beck ve Beck-Gernsheim, 2010: XVI).

Tipik modernite tiplerinin tamamının bireyselleşmeyi bir şekilde içermesinin yanında bazı kültürlerde bireyselleşmenin yasaklandığı da anlaşılmaktadır. Ancak Bauman, (2001: 133), çoğumuzun gerçekten bireyler haline gelmeksizin bireyselleştirildiğimizi ifade etmemesi bireyselleşmenin sorunlu bir biçimde gerçekleşebileceğini işareti sayılabilir. Bununla birlikte Bauman, çoğumuzun bireyselleşmenin sonuçlarıyla yüzleşecek kadar yetkin bireyler olmadığımızın kuşkusunu da taşımaktadır. Öyleyse bireyselleşmenin sağlıklı olarak gerçekleşebilmesi için söz konusu sonuçlarla yüzleşebilecek kabiliyette olunması gerekmektedir. Bireyselleşmenin budandığı veya yasaklandığı toplumlarda, toplumsal sorunlara karşı bireylere duyulan bir güvensizliği de anımsatmaktadır.

Cezayirli (2004: 47), sağlıklı bireyselleşme için özdenetimi, kendini gerçekleştirme, özgüven geliştirmeyi engelleyen iç ve dış baskılardan ve bağımlılıklardan özgürleşmesi gerektiğini belirtmektedir. Ancak bu düzeydeki bireylerin özgürce yaptığı seçimlerle kişisel ve toplumsal faydaları gözetmesi, özveride bulunabilmesi, topluma karşı bağımlılık değil bağıllık geliştirebilmeleri beklenebilecektir. Öte yandan yine bu görüşe göre bir gruba ait olmak da çöken bazı alt sistemlerin ve değişen değerlerle birlikte gelen kişilik bölünmesinin ve kimlik arayışının bireye destek vermesiyle birlikte kişiliğe ve yaşama yeni bir bütünlük getirebilmesi de mümkündür. Böylece bu grup bilinci, bireye bir dünya görüşü sunabilir ve dünyayı anlamlandırmasında yardımcı olabilir. Bunun aksine bir durum olarak özdenetimin yanında özbilince ve toplumsal bilinç seviyesine ulaşmamış kişilerin bireyselleşme yolunda gerekli özgürlüğü sınırsız başıboşluk ve

kuralsızlık olarak algılama, kendilerine ve topluma zarar verme olasılığının yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bu olumsuzluk narsisizme varacak derecede bir bireyselleşme çabasına dönüşürse “ağaca bakmaktan ormanı görememek” gibi bireyin toplumdaki yerini görememek gibi bir komplikasyona yol açacaktır. Ayrıca sunulan bu dünya görüşü katı sınırlamalar getiriyorsa grubun ve dolayısıyla bireyin toplum bütününden giderek uzaklaşmasına da yol açabileceğinden endişe edilmektedir. Bu durum bireysel yalnızlıktan kurtulmak isteyen bireyin grup yalnızlığına düşmesi gibi bir kısır döngüyle sonuçlanabileceği de çıkarılmaktadır.

Sonuç olarak bireyselleşme olgusunun, bireyin ve dolayısıyla toplumun yaşamında değerlerin yerinin tespit edilmesiyle yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle bireyselleşme sürecini tamamlamış bireyin değerlerin yerini etkilediği söylenebilir. Bu süreçte dinin ve değerlerin yerini sorgulayan bireylerin sağlıklı bir bireyselleşmeyi gerçekleştiremediklerinde, yeni bir uygarlık aşamasına geçişte yaşanan karmaşıklık içinde bir takım krizlere mağlup düşmesi muhtemeldir. Bu da bireyin yalnızlaşmasını hatta giderek yabancılaşmasını beraberinde getirebilir.

4 Teknolojik Etkileşim, Yalnızlaşma ve Yabancılaşma

Modern bireyselleşmenin yan etkilerinden biri olarak ifade edilebilen yalnızlaşma günümüzde kronik bir sorun haline gelmiştir. Gelişen teknoloji ile birlikte hızla ilerleyen iletişim kabiliyetlerine rağmen insanoğlu iletişim kuramamaktan yakınabilmektedir. Bu sorun modern kentlerde devasa beton yığınları arasındaki insanlar arasında giderek artmakta ve beraberinde hem çevreye hem de kendisine yabancılaşmayı da getirmektedir. Üstüne üstlük komşuluk ve dostluk gibi ilişkiler; resmi, soğuk ve çıkarıcı ilişkilerle yer değiştirdikçe yalnızlık klinik bir vaka haline gelmiştir (Yaşar, 2007: 252). Bu durumda elimizin altındaki sosyal medya, cep telefonları ve diğer haberleşme ve etkileşim araçlarının, başkalarıyla istenilen etkinlikte iletişim kurulması konusunda pek de yardımcı olmadığını söylemek mümkündür. Bir başka deyişle, teknoloji ilerledikçe geliştirilen iletişim, sosyalleşme, ağ kurma ve paylaşma gereçlerine rağmen, modern ilişkilerin yaygınlaşması bir tür yabancılaşmayı ve yalnızlaşmayı derinleştirmektedir. Geçmişte edebi eserlere konu olan bu son (Zarifoglu, 2011), iletişim yetersizlikleri nedeniyle ortaya çıkabilmekte ve günlük yaşam içerisinde bireylerde, insanların kendilerini anlamadığına dair duyguları belirgin hale getirebilmektedir.

Yapılan bir ampirik bir çalışmada araştırmacıların iki farklı yalnızlaşma yaklaşımı tarif etikleri belirtilmektedir. *Birincisi, tek boyutlu yaklaşım;* yalnızlığı, öncelikle deneyimlenen yoğunluğuna göre değişen tek veya üniter bir fenomen olarak görmektedir. Bu yaklaşım, yalnızlığın belirli bir nedeni olduğunu varsayar. Bu nedenle aynı görüş, arkadaşı olmayan yeni üniversite öğrencisinin ve eşi yakın zamanda ölen yaşlı bir kişinin yaşadığı yalnızlığa duyarlılık göstermektedir. Yalnızlaşmayı global yalnızlık, yabancılaşma ve anomi boyutlarında değerlendirmektedir. *İkincisi ise birincisinin aksine çok boyutlu yaklaşım;* çeşitli varsayımsal yalnızlık türleri veya tezahürleri arasında ayırım yapmaya çalışmaktadır. Arkadaşlık, romantik-seksüel, aile ve toplum ilişkileri boyutlarında yalnızlığı ele almaktadır (Russell, 1982: 81). Bu iki değerlendirme, yalnızlığa yönelik çelişkili iki yönü gösterse de her iki yaklaşımın da yalnızlıkla ilgili doğru tespitler yaptığı söylenebilir.

Yalnızlaşma ve yabancılaşma, ruhsal bir takım sorunlara da neden olabilmektedir. Reichmann, yalnızlığın psikolojik şiddetini “Yalnızlık o kadar acı verici, korkutucu bir deneyim ki, insanlar ondan kaçınmak için hemen hemen her şeyi yapmaktadırlar.” demektedir. Buna karşın ilginç bir biçimde çoğu psikiyatri ders kitabında bahsedilmeyen, tatmin edici bir kavramsallaştırılmanın yapılmadığından da yakınmaktadır (Reichmann, 2016: 1-4). Bu durum genetiği, psikodinamiği ve diğer farklarının az bilinmesi nedeniyle kültürel olarak belirlenmiş yalnızlık, kendi kendini empoze eden yalnızlık, zorunlu yalnızlık, tecrit ve gerçek yalnızlık gibi hem tanım hem de dinamik olarak birbirinden farklı olan deneyimlerin tümünün tek bir terminolojik “yalnızlık” sepetine atılmasına neden olmaktadır. Bunun dışında Reichmann, Kierkegaard’ın tabiriyle bu kültürün özelliği olarak “kapalılık”la ilgili olan kültürel olarak belirlenmiş, “uygar insanların kopukluğu ve yalnızlığı”nı, sözsüz kalabilmesine rağmen yine de potansiyel olarak iletilebilir, paylaşılabilen bir deneyim olduğu için bir tür izolasyon olan yalnızlıktan ayırmaktadır. Örneğin bazı insanların dağların, çölün ya da okyanusun sunduğu doğanın sonsuzluğunu kendi başlarına deneyimlediklerinde sahip oldukları yalnızlık, yaratıcı sanatsal veya bilimsel ürünler veren inziva, ölüm üzüntüsü ve geçici hastalık durumlarından kaynaklanan geçici yalnızlık deneyimleri özel duygusal şiddetli yalnızlık deneyiminin derin tehdidini taşımamaktadır.

İnsan, bebeklikten başlayarak yaşam boyu süren kişilerarası yakınlığa duyulan özlem kaybıyla tehdit edilmektedir (Reichmann, 2016: 1-4). Bu nedenle temas ve şefkat ihtiyacından doğan bu özlemin tatmin edilememesi esas ilgi alanı olması gerekmektedir. West vd. tarafından yapılan araştırma sonucunda yalnızlıkla ilgili şu kanaatlere varılmaktadır (West, vd., 1986: 360):

- Yalnızlık, nüfusun önemli bir kısmı için bir sorundur.
- Genel olarak, ergenler ve genç yetişkinler, yaşlı yetişkinlere göre daha fazla yalnızlık bildirmektedir.
- Çoğu çalışmada, kadınlar erkeklerden daha fazla yalnızlık bildirmektedir ve evli olmayanlar, olanlara göre daha yalnızdır. Ancak; dul, boşanmış veya hiç evlenmemiş gibi evli olmayan yaşlı erkekler evli olmayan yaşlı kadınlara göre daha fazla yalnızlık bildirmektedirler.
- Sosyoekonomik veya kültürel faktörler ve yalnızlıkla ilgili herhangi bir sonuca varmak için veriler yetersizdir.
- Pek çok psikiyatrik hastada meydana geldiğine inanılsa da yalnızlık ve bazı psikiyatrik bozukluklarla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.
- Yalnızlık, depresyondan ya da yastan ayrı bir yapı olmasına rağmen, her ikisine de katkıda bulunabilir, bunların bir sonucu olabilir veya her ikisiyle örtüşebilir.
- Yalnızlık ve alkolizm arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir, ancak kontrollü çalışmaların eksikliği nedeniyle sağlıklı bir sonuç alınmamıştır.
- Yalnızlık, çocuklarını ihmal eden ebeveynleri, yapmayanlardan ayırt etmede yardımcı olan faktörlerden biri gibi görünmektedir.
- Yalnızlığın, muhtemelen immünolojik bozukluk veya nöroendokrin değişiklikler yoluyla fiziksel sağlık üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu gösteren veriler vardır.

İlgisiz bırakıldığında yalnızlığın zihinsel ve fiziksel sağlık için ciddi sonuçlar doğurabilmesi nedeniyle yalnızlık, hem nedenleri hem de sonuçları bakımından özel bir ilgiyi hak ettiği anlaşılmaktadır. Bu nedenle de sosyal yaşam içinde müdahaleyi gerektiren bir durum olarak Mushtaq vd. tarafından aşağıdaki müdahale biçimleri için uygulama araçları araştırılabilir (Mushtaq, vd., 2014: 3):

- Sosyal becerilerin geliştirilmesi,
- Sosyal destek verilmesi,
- Sosyal etkileşim için fırsatlar sunulması
- Uyumsuz sosyal bilişim fark edilmesi vb.

Mushtaq vd. tarafından yapılan müdahale önerilerinin dikkate alınması önemsenmelidir. Çünkü yalnızlaşma, modern toplum bireylerinin en sık yaşadığı problemlerden biri olarak önümüzdeki dönemlerin sorunu olmaya devam edecektir. Dikkat çekici bir uyarı olarak Svendsen'in, bireyin yalnızlığı bilişsel ve psişik olduğu zaman kalabalıklar içinde olsa dahi bu histen kurtulamadıklarını belirtme önemlidir. Aile içinde olunmaması, akrabalık bağlarının zayıf olması, farklı uyumsuzluklar nedeniyle ikili ilişkilerden gerekli tatminin alınmaması, bir iş yerindeki rekabet ortamının ağır baskısı ve arkadaşlık ilişkilerinin yüzeyselliği de yalnızlıkla sonuçlanabilmektedir (Svendsen, 2018: 53). Bu kapsamda yalnızlıkla ilişkili psikolojik ve fiziksel etkilerin ortadan kaldırılarak sağlıklı bireyin ve toplumun inşası için gerekli araçların araştırılması gerekmektedir.

5 Bir Sosyal Araştırma Alanı olarak Sosyal Bilişim

Verilerin sayısallaştırılması işlemi, kısaca dijitalleşme olarak ifade edilmektedir. Analog işlemler bu şekilde dijital formatlara dönüştürülerek bilgisayar ortamına uyarlanmakta ve makinelerin okumasına uygun hale getirilmektedir (Karakaş, vd., 2009 s. 39). Böylece dijital teknolojiler, üretilebilmekte ve yeni iş modelleri geliştirilebilmektedir. Bilişim ya da bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) ise bilginin elde edilmesi, depolanması, işlenmesi, yönetilmesi ve ihtiyaç duyulduğunda geri çağırılması için geliştirilen dijital teknolojilerdir (Ceyhun ve Çağlayan, 1997: 6). Bilginin içeriği, teknolojisi ve kullanımıyla ilgili yöntem ve stratejilerin incelenmesi ile ilgilenen bilişim biliminden farklı olarak *sosyal bilişim*, bilgi ve iletişim teknolojileri ile bu teknolojilerin bulunduğu geniş sosyal bağlam arasındaki ilişkilere odaklanan bir araştırma alanını temsil etmektedir. Kling'in yaptığı tanımlamaya göre sosyal bilişim, bilgi teknolojilerinin kurumsal ve kültürel bağlamlarla etkileşimlerini hesaba katan tasarım, kullanımlar ve sonuçlarla ilgilenen disiplinlerarası bir çalışma alanıdır (Kling, 2007: 205). İnternete, kamu erişimi mümkün olduğu andan itibaren evde çalışma, iletişim, eğlence, tıbbi bilgilere erişim ve diğer kişisel kullanım konuları gündeme gelmiştir. Bu

dönemden itibaren sosyal bilişim araştırmacıları, her türlü sosyal ortamda bilgi teknolojisinin kullanımı ve sosyal değişime olan etkisi ile yakından ilgilenmektedir. Bu alanlarda, hem kamu politikası tartışmalarını hem de profesyonel uygulamaları desteklemek için sistematik ampirik araştırmaya dayalı güvenilir bilgi geliştirmekle uğraşmaktadırlar.

Kling, *sosyal bilişim* isminin seçilmesi konusunda da dijital kütüphaneler ve bilgisayar destekli işbirlikçi çalışma ile ilgili araştırmalarını yaparken, araştırma grupları için iyi bir etikete sahip olmadıklarını fark ettiklerini, bunun üzerine yaptıkları isimlendirme tartışmaları sonucunda “bilgi işlemin sosyal analizi”, “bilgi işlemin sosyal etkileri”, “bilgi sistemleri araştırması” ve “davranışsal bilgi sistemleri araştırması” gibi çeşitli etiketler arasından sosyal bilişimi seçtiklerini ifade etmektedir (Kling, 2007: 216). Bu isimlendirme ile çeşitli araştırma alanlarına dağılmış ortak bulguların dile getirilmesi kolaylaşmış ve farklı sosyal ve örgütsel ortamlarda BİT’lerin tasarımı, uygulama ve kullanımına dair çift yönlü ilişkiye daha net odaklanılabilmektedir. Bu çift yönlü ilişki enforsasyon, iletişim, sosyoloji, antropoloji, bilgi teknolojisi, yönetim ve kütüphanecilik vb. birçok disiplini kapsamasından dolayı sosyal bilişim, disiplinlerarası bir görünüm kazanmaktadır (Sawyer ve Eschenfelder, 2005: 428-431).

Kling’in sosyal bilişim üzerine yaptığı çalışmaların incelendiği bir makalede, o dönem üzerine çalışılan teknolojilerin neredeyse tamamının büyük ölçekli bilgi sistemleri olduğu ve bu kurumsal ve kültürel bağlamlar her zaman iş yeri niteliği taşıdığı belirtilmektedir. Burada analiz edilen insanlar ise bilgi işçileriydi ve onlar hakkında bu durumun ötesinde çok az şey bilinmekteydi. Şimdi ise bu makalelerde de gösterildiği gibi, işyeri sosyal bilişimin ilgi alanı olmaya devam etmektedir. Ancak işyerinin karakteri, bilgi işlem teknolojisi ve çalışanların niteliği neredeyse bütünüyle değişmiştir. Ayrıca, bilgisayar teknolojisi geliştikçe, işin ötesinde insanların yaşamlarının her yerinde bulunan önemli bir parçası haline gelmiştir. Bilgisayar artık ne teknik ne de sosyal bir araçtır; her ikisi birdendir. Kısacası, Kling’in çalışmalarından 20 yıl sonra eklenebilecek ifade; şimdi sosyal bilişimin her zamankinden daha önemli olduğudur (Meyer vd., 2019).

Bugün sosyal bilişim genel olarak, bilgisayarlaşma ve bilişimleşmenin sosyal yönleri de dahil olmak üzere, bilgi toplumunun gelişimi ile bağlantılı olarak farklı seviyelerde sosyo-teknik etkileşimlerin araştırılmasına odaklanan ve üç ana alanda yapılandırılabilen bir araştırma alanı haline geldiği belirtilmektedir (Smutny ve Vehovar, 2020: 537):

- BİT ve insanlar arasındaki etkileşimler,
- Sosyal bilimlerde BİT uygulamaları
- Sosyal bilimler araştırma aracı olarak BİT uygulamaları.

Sosyal bilişim ile BİT arasındaki ilişki üçüncü maddede özetlenmiş gibidir. Belirli bir bilgi alanı içindeki alt alanları veya alt terimleri listeleyen bir tanımlı ifade etmek için “genişleme” kavramı kullanıldığında, bu gün sosyal bilişimin disiplinlerarası bir düzeyde, bilişim ve sosyal bilimlerle ilgili süreçleri ve değiş tokuşları, sosyal değişimler, iletişim, bilgi felsefesi, etik, sürdürülebilir kalkınma ve karşılıklı sosyoteknik ilişkiler ile ilgilenen diğer alanlar dahil olmak üzere geniş bir sistemi birbirine bağladığı söylenebilir. Farklı iş modellerinin geliştirilmesinin yanı sıra bireyi hedef alan sosyal refah hedefine yönelik çalışmalar için sosyal bilişim araçlarından faydalanılması Toplum 5.0 gibi projelerde (Keidanren, 2016) dile getirilmesi bu ifadeleri destekler niteliktedir.

Sonuç olarak bir özellik olarak “dijital”, “dijitalleşme”, “dijital teknoloji gibi yeni teknolojilerin tamamı için kullanılan bir kavramın “bilişim” kavramını da desteklemesi nedeniyle bu kavramların birbirlerinin yerine kullanılmasını doğru karşılamak mümkün değildir. Kaldı ki söz konusu çalışma alanları nedeniyle “bilişim” kavramını da “sosyal bilişim”den ayırmak gerekmektedir. Bu noktada sosyal bilişiminin sunduğu perspektifle yalnızlaşma ve yabancılaşma problemlerine karşı sosyal bilimlerden yapılan araştırmalarda bir araç olarak kullanılan BİT’le, yeni bir toplumsallaşma ve bireyselleşme sürecini başlatacak çözümlerin geliştirilebilmesi beklenebilir.

6 Toplumsallaşma Süreci ve Sosyal Bilişim İlişkisi

Harvey, feodal ilişkileri yok etmesi, yaratıcılığı geliştirmesi, teknolojik ve örgütsel değişim olanakları sunması, cehalete ve hurafelere dayalı bir dünyaya bilimsel aydınlanma getirilmesini sağladığı için teknolojinin muhtemel olumsuzluklarının katlanılır hale geldiğini belirtmektedir.

Öte yandan Harvey'in ideal düzey olarak belirlediği hem kapitalizmin hem de sosyalizmin mümkün olduğu bir toplumsal seviye için (Harvey, 2004: 135) BİT gibi teknolojinin hem teknik anlamda hem de sosyal anlamda insanlığı desteklemesi gereklidir. Günümüzde bilişim teknolojileri sınırsız bir kapasitede veri depolanabilmesini ve bu verilerin bilgisayar sistemleri içinde bilimsel yöntem ve süreçlerle işletilip bireysel keyfilik ve saptırmalardan uzak bir şekilde nesnel bilgiler üretmede kullanılabilir. Bu teknolojilerin yardımıyla ekonomik, sosyal ve teknik evrimin yönünü önceden görmenin kolaylaşmış olması (Cezayirli, 2004: 41), hem kapitalist hem de sosyal anlamda geleceğe yönelik isabetli tasarımların sayısının artmasını beraberinde getirmiştir.

Modern toplumun ilk teorisyenleri üretim tekniklerinde ve tarzlarında ortaya çıkan değişimlerin toplumu daimi bir biçimde ve kapsamlı bir dönüşüme uğrattığı konusunda hem fikirdirler (Smith, 2007; Marx, 2004; Bell, 2012). Henry Ford tarafından pratiğe dökülen Charles Taylor'ın bilimsel incelemeleri neticesinde 20. yüzyılın başında sanayi üretiminin yapısında görülen kapsamlı değişim, bireyin gittikçe silikleştiği ve yalnızlaştığı kitle toplumunu sonuç verdiği belirtilmektedir (Gürses, 2009: 339). Bu durum *Fordizm*'in, sadece sosyal ilişkileri değil aynı zamanda kültürün üretimi ve dağıtımını da derinden etkilediğini ortaya koymaktadır. Bu görünüm 1970'li yıllara kadar ekonomik gelişmeyle özdeşleştirilen kalkınma, bu yıllardan sonra bazı ülkelerin siyasal istikrarsızlık, artan işsizlik ve dengesiz gelir dağılımı gibi sorunların çözümüne yönelik *Keynesyen* politikalara doğru kayışta da kendini göstermiştir. Hatta bu dönemden sonra başta petrol krizi olmak üzere yaşanan sıkıntılar, Keynesyen genişlemeci politikaların terkedilip *Friedmancı* sıkı para politikalarına yönelmeye zorlamasından sonra geliştirilen yeni üretim modellerine bağlı olarak toplumsal yapının da kendini paralel biçimde uyarladığı söylenebilir (Sunar, 2018: 48-50). Sanayi devrimlerinin üretim verimliliğini ve ekonomik gelişmeyi önceleyen bu durumu, geline noktada insani gelişmeye öncelik verilmesinin gerekliliği düşüncesine evirildiği söylenebilir. Hatta bu durum Japonlar tarafından 2016 yılında deklare edilen Toplum 5.0 projesinde resmi olarak da dile getirilmiştir (Keidanren, 2017). Bu kapsamda merkeze insanın konularak bireylerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesine odaklanılması ve böylece daha kapsamlı bir kalkınma planının devreye sokulması amaçlanmaktadır.

Bell, sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçişi sağlayan esas etkenin, yeni iletişim teknolojileri ile telekomünikasyonun iç içe geçilmesine aracılık eden bilgisayar sistemleri olduğunu belirtmektedir. O dönem bu teknolojik gelişmelerin toplumsal değişimi tetikleyerek kültürün dönüşürmesine neden olduğu gibi (Bell, 1973: 4) bu gün de enformasyon teknolojisinin böyle bir etki yapması beklenebilir. Zaten Castells de enformasyon toplumu olarak andığı bilgi, bilişim ve yönetim sacayaklarına dayanan bu yeni toplumu tarif ederek 90'lı yıllardan itibaren bilişim teknolojilerinde ve bu çerçevede internetin yaşam alanlarında meydana getirdiği değişiklikleri açıklamaktadır (Castells, 2003). Buna göre haberleşmede interaktif bir deneyim sunulmasıyla birlikte kolaylaşan bilginin dağıtımıyla hem nesnelarası etkileşim hem de insanların iş yapma biçimi büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde web siteleri üzerinden dünyanın önemli teknoloji şirketlerine dönüşülebilmesi dengelerin hızlı bir şekilde değişmesine neden olmuştur.

Bell'e (1973) paralel olarak Naisbitt de insan yanımızın, yüksek teknolojiye şekil vererek onu yaşamalarımıza bilinçli bir şekilde entegre edilmesinin bir zorunluluk halini aldığını belirtmektedir (Naisbitt, 2004: xiv). Bu da insan ve teknoloji ilişkisinde üretim odaklı bilinçte bir değişikliğe gidilmesinin fark edildiğini göstermektedir. Eğer böyleyse insan ile eşya arasında Baudrillard'cı bir yaklaşımı takip etmemiz gerekmektedir Çünkü Baudrillard'a göre nesnelere, insanların hayatlarında taşıdıkları anlamları veya gördükleri işlevleri nispetinde insani ortamda yer kaplamaktadırlar. Bir nesnenin, varlığını sürdürmesi için bir işe yaraması gerekmektedir. Bu nedenle anlamından soyutlanmış bir nesnenin devamlılığını sürdürebilmesi için işlevsel bir nesneye dönüştürülerek ona bir makine kimliği verilerek toplumsal bir konum kazandırılabilir (Baudrillard, 2004: 100-107). Bu görüş, Toplum 5.0'da vizyonunda belirtilen teknolojinin dost olarak görüldüğü yeni toplumda "en önemli yardımcı" konumunu hatırlatmaktadır.

Yukarıdaki görüşlere uygun olarak endüstrinin gelişimi eğer insan ve makine arasında bir entegrasyon süreci ise, endüstri üreticilerinin, teknoloji odaklı baskıcı tutumlarına rağmen, teknolojinin insanların kabiliyetini artırması nedeniyle Harvey'in (2004) belirttiği fayda odağında bu entegrasyon savunulabilir. Çünkü bu yeni teknolojilerin günümüzde ulaştığı *dijital boyut* ile birlikte kaynakların insan yararına kullanımı daha da kolaylaştıran teknikleri beraberinde getirerek hem sosyal hem de ekonomik açıdan toplumlara yeni önemli fırsatlar sağlanmaktadır. Bu

teknolojilerden bulut bilişim, nesnelere interneti, büyük veri ve CPS (Ciber Fiziksel Sistemler) dijital dünyayı ile gerçek dünyayı birbirine bağlamıştır. Böylece tasarımdan üretime, hizmetlerden geri dönüşüm ekonomisine kadar dijital bilgi işlem yöntemlerini kullanarak yeni teknolojik çıktılar elde edilmektedir. Bu teknolojilerin aracılığıyla ulaşılan Endüstri 4.0'ı, sanayi, insan ve makine iş birliğinin kazandığı yeni bir toplumsal dönem olarak değerlendirilmek mümkündür.

Toffler bu dönemi, “teknolojik ama geleneksel biçimde sanayiye dayalı olmayan, sanayinin üzerinde bir medeniyetin habercisi” olarak görmektedir (Toffler, 1991: 14). Öyleyse hali hazırda yeni bir toplumsal inşa döneminde olduğumuzu söylemek mümkündür. Castells, yeni medeniyetin ortaya çıkışını, temelinde BİT'in olduğu bir yandan devletler tarafından geliştirilen makro ölçekteki araştırma programları aracılığıyla büyük piyasaları, diğer yandan ise teknolojik yaratıcılık kültürünün etkisiyle artan kişisel başarı örnekleri arasında inovatif bir kültürün yükselmesine bağlamaktadır (Castells, 2003: 88). Marx'ın (2004), Sanayi Devriminin özelliklerinden biri olarak bahsettiği iş bölümü ve kolektif üretim biçiminin yeni bir versiyonu ile karşı karşıya bulunduğu söylenebilir. Burada da bireylerin ortak gücünden faydalanılan bir elbirliğinin özelliklerinin görülmesinin yanında, yeni dönemde bireylerin özel kabiliyetleri ile ürettikleri değerler daha çok önemsenmektedir.

Yeni dönemde bireyin etrafında kurulan sosyal ağlarla, *sosyalleşmenin özelleştirilmesi* de sağlanmıştır (Castells, 2003: 480). Yani hem fiziksel hem de bilgisayara dayalı olarak genişleyen sanal bağlar aracılığıyla hali hazırda sınırlı sosyal hayatlar yaşayan insanlar için yeni toplumsal bağlar kurma fırsatı doğmaktadır. Bu aracın çekincesiz iletişimi desteklemesi nedeniyle, düzenli olarak bilgisayarla iletişim kurduklarında düşük statüdeki çalışanların dahi şirket temelindeki ağlara katılımı mümkün hale gelmektedir. Böylece kadınlar ve toplumdaki diğer kesimler de bu elektronik iletişim aracının koruması altında kendilerini daha açık ifade edebilmektedirler. Bu görüş, McLuhan'ın genç insanlarla ilgili olarak, “onların 19. yüzyıl biçim ve kalıplarını istemedikleri için bütün bir dünyayla kaynaşmak, onunla bir olmak” formülünün arayışında olduklarına (McLuhan, 2019: 114) dair görüşünün gerçekleştiği izlenimini vermektedir.

Sonuc olarak günümüzün dijital teknolojisiyle üç boyutlu planların yapılması, simülasyon oluşturulması, sensor kullanımı, yapay görme metotlarından faydalanılması, online olarak testlerin etkinleştirilmesi ve daha ötesi global düzeyde iletişim kurulması mümkün hale gelmiştir. Ayrıca üretim ve tüm tedarik zinciri ile birlikte müşteri yönetimi ve yönetimle olan ilişkiler de kolaylaşmıştır. Dolayısıyla dijitalleşme, endüstriyel süreçlerin simülasyonu ve kontrolünü sağlamak konusunda da kilit rolüdür (Salgues, 2018: 52). Bunların da ötesinde YZ bugün büyük miktarda veriyi öğrenerek yeni yetenekler edinebilmektedir. Böylece insana has yeteneklerin de aktarılıp iki yeteneği birbirine bağlayan ve sinerjik biçimde çalışabilen yeni bir ortam olan *yeteneklerin interneti* üzerine de çalışılmaktadır. Bu teknolojinin, bireylere potansiyellerini gösterebilmesini sağlaması daha yüksek değerli işlerin artmasını sağlayacaktır. Blok zincirleri gibi dağıtılmış defter teknolojileri de, işlem verilerinin internet üzerinden paylaşılmasını mümkün kılarak yeni kredi ve güven biçimlerini ortaya çıkarmaktadır (Nakanishi ve Kitano, 2018: 7). Bütün ve imkanlar bireyler tarafından kullanılmasının sağlanması yeni bir ekonomik işbirliğini teşvik edebilir.

7 Genç ve Yaşlı Bireylerin Dijital Etkileşim İmkanları

Gençlerin, yaşlı bireylerin hizmetini gördükleri için ekonomiye aktif olarak katılamadıklarından muzdarip olan toplumlar, bir olumsuzluk olarak gördükleri bu durumun ortadan kaldırması için yeni teknolojilerden faydalanılabileceğini ifade etmektedirler (Keidanren, 2017). Bu yaklaşım, gelecek toplumların nesnelere interneti, yapay zeka, robotik, biyoteknolojiler ve blok zinciri gibi teknolojiler tarafından belirleneceğini öngörmektedir. Eindhoven Üniversitesi tarafından toplum ve teknoloji ilişkisi üzerine yürütülen bir çalışmada akıllı toplumlar için “tasarım yoluyla sosyal dayanıklılık kazandırma yöntemi” olarak bahsedilmektedir. Yaşlılar, mülteciler veya uzun süreli işsizler gibi grupların şehrin sosyal dokusuna dâhil edilebilmesi üzerine çalışan grup, inovasyon çalışmalarında ihtiyaç duyulan çeşitliliğin sağlanması için yeni teknolojiden yararlanarak bu insanlara sağlıklı bir yaşamı benimsetmenin imkânları üzerinde durmaktadırlar. Burada vatandaşların aktif bir biçimde bizzat kendisinin sürdürülebilir, sağlıklı çevre ve yüksek yaşam kalitesini geliştirmeye dâhil olduğu akıllı toplumun inşası umulmaktadır. Akıllı toplum kavramından tasarımsal bir yaklaşımla, refahın değerine dair farkındalığı artırmak, katılım için

vatandaşları güçlendirmek ve daha iyi bir hayat için kendi tercihlerini yapmalarını sağlama faydalanılabileceği anlatılmaktadır (TUE.nl, 2020). Çocuklar, engelli vatandaşlar ve yaşlılar gibi toplumun çeşitli kesimlerinin günlük yaşama dahil edilmesi noktasında etkin bir biçimde kullanılabilen BİT, bilgiye erişim, iletişim ve sosyal hizmet alanlarında da etkinliğini giderek artırmaktadır (Güner ve Acartürk, 2020: 311).

Toplum 5.0'ın amaçları arasında üretim sistemlerine yeni yazılımsal eklemeler yapılması ve sosyal sorunlara dayalı inovasyonların geliştirilmesiyle (Keidanren, 2016: 10-12);

- a. Hem siber hem de fiziksel alanlarda güvenli ve güvenilir
- b. Yaşlılar ve kadınlar da dahil olmak üzere her bireyin aktif olarak ekonomiye katılabileceği
- c. Küresel çevre sorunlarının çözümüne katkıda bulunan bir toplum inşa edilmesi de bulunmaktadır.

Yukarıdaki amaçlar doğrultusunda atılan adımlar incelendiğinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından da benzer araştırmaların yapıldığı ve bunu uygun adımlar atıldığı görülmektedir. BM, 2015 yılında 2030 sosyal kalkınma hedefleri (SKH) çerçevesinde yaptığı bir araştırmada her yıl 6 milyondan fazla çocuğun beşinci yaş günlerini göremeden, her gün 16 bin çocuğun ise kızamık ve verem gibi önlenebilir hastalıklardan öldüğü tespit edilmiştir. Her gün yüzlerce kadın hamilelik veya doğuma bağlı komplikasyonlar nedeniyle yaşamlarını yitirmektedir. Kırsal kesimlerde doğumların yalnız % 56'sına profesyoneller hizmet verilebilmektedir. Günümüzde AIDS, Sahraaltı Afrika'da ergen yaştakilerin bir numaralı ölüm nedeni haline gelmiştir. Bu araştırma kapsamında SKH çerçevesinde verilen karara göre AIDS, verem, sıtma ve diğer bulaşıcı hastalık salgınların, 2030 yılına kadar ortadan kaldırılması planlanmıştır. Buradaki temel amaç herkesin genel sağlık hizmeti, güvenli ve erişilebilir ilaca kavuşmalarını sağlamaktır. Bu konudaki araştırma ve geliştirmelerinin desteklenmesi, bu sürecin vazgeçilmez bir parçası olarak anılmaktadır (UNDP, 2015).

Bu hedefler doğrultusunda Toplum 5.0'da sağlık hizmetleri kapsamında ilaç, sağlık ve hemşirelik hizmetleri dahil bütün fiziksel hizmetlerin dijitalleştirilmesi yoluyla tam zamanlı olarak izleme sağlanması beklenmektedir. Böylece uygun zamanda herkese gerekli ilgi gösterilerek hastalığın başlamasını ve şiddetlenmesini önleyecek koruyucu tedbirler ilk başta alınması ve bireysel bakım hizmetleri yakından izlenerek sağlıklı biçimde ömrün uzatılması hedeflenmektedir. Herkes için yüksek kaliteli sağlık bakım hizmetlerine erişim herkes için garanti edilerek bireyin bizzat kendisinin teletıp gibi yeni nesil yüksek hızlı iletişim ağlarını kullanarak kişisel verilerin aktif biçimde yönetmesi istenmektedir. Bu kapsamda uzak bölgelerdeki yaşlılar sağlıklarını teletıp ile kontrol edebilecekler ve ani bir hastalık durumunda YZ'nin desteğiyle belirlenen uygun bir hastanede tedavi için taşınmaları sağlanacaktır (Keidanren, 2017: 10). Buradaki handicap teknolojilerin, operasyonel teknik bilgilerin ve yeni sistemlerin gelişmiş ülkelerin uzak bölgelerine kadar yayılabilmesini sağlamakla ilgilidir. Diğer taraftan nötr bir alan olmayan teknoloji, bireylerin ihtiyaç ve amaçları doğrultusunda tekrar biçimlendirilebilirken toplumların yaşlı ile teknoloji arasındaki bağlantıya bakışının sorunlu olması, yaşlıları teknolojiyi kullanmada daha çekingen hale getirmektedir (Öztuna, 2019: 41-43). Toplum 5.0'da bu sorunun üstesinden gelinmesi halinde Endüstri 4.0 ile gelen teknolojik yeniliklerden faydalanılarak robotların, yaşlıların arkadaşlık ve hemşirelik hizmetlerini karşılaması, sanal ev asistanları, taşınabilir teşhis cihazları ve kişisel acil müdahale sistemlerini içeren nesnelere internetiyle daha iyi bakım hizmetleri verilmesi ve tıbbi maliyetlerin kontrol edilmesi sağlanabileceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte günümüzde yeni teknolojilerin geldiği dijital seviye ile beraber tüm kaynakların insanın faydasına kullanılmasını daha da kolaylaştıran yeni tekniklerin bulunmasını da sağlamıştır. Bu durum sosyal ve ekonomik açıdan toplumlara yeni fırsatların sunulduğu anlamına gelmektedir. Bulut bilişim, nesnelere interneti, büyük veri ve CPS gibi teknolojiler dijital dünyayı ile gerçek dünyayı birbirine tam olarak bağlamıştır. Bu dijital bilgi işlem imkanları kullanılarak tasarımdan üretime, hizmetlerden geri dönüşüm ekonomisine kadar yeni teknolojik çıktılar elde edilmektedir.

Diğer taraftan söz konusu teknolojilere sorunsuz bir şekilde ulaşıldığında ve bu teknoloji sosyal baskıdan uzak bir biçimde kullanılmaya başlandığında başta yaşlılar olmak üzere toplumun farklı kesimleri bu teknolojileri toplumsal ve bireysel sorunların çözümüne yönelik daha etkin bir biçimde kullanabileceklerdir. BİT'in ekonomik ve sosyal faaliyetlerde gittikçe daha fazla kullanılmaya devam ettiği bir ortamda toplumun farklı kesimleri her iki faaliyet türünde de yollarının kesişmesi kaçınılmazdır. Bu durumda gençler yaşlıların tecrübesinden, yaşlılar ise

gençlerin yeni teknolojileri kullanma becerisinden faydalanması beklenebilir. Bu durum yaşlı bireylerin hem ekonomik faaliyetlere katılmasını hem de sosyalleşmesini beraberinde getirecektir. Castells'in, yeni medeniyetle ilgili olarak tanımladığı, temelinde BİT'in olduğu, devletlerin makro ölçekteki araştırma programlar geliştirerek büyük piyasaları ile teknolojik yaratıcılık kültürünün etkisiyle artan kişisel başarı örneklerinin sinerjisiyle yükselen inovatif bir kültürün (Castells, 2003: 88) tezahürlerinden biri bu şekilde olabilir. Marx'ın (2004) bahsettiği iş bölümü ve kolektif üretim biçiminin yeni bir versiyonu da bu şekilde pratiğe geçmiş olacaktır.

8 Bireyselleşme ve Yalnızlaşma Karşısında Sosyal Bilişimin Rolü

Bir sorun olarak yalnızlık, toplumun tüm kesimlerinde görülebilmektedir. Fakat yukarıda da belirtildiği gibi göçmenler ve yaşlılar arasında psikolojik yalnızlık daha fazla hissedilebilmektedir. BİT gibi teknolojinin hem teknik anlamda hem de sosyal anlamda insanlığı desteklemesi, bilişim teknolojilerinin sınırsız bir kapasitede veri depolanabilmesi ve bu verilerin bilgisayar sistemleri içinde bilimsel yöntem ve süreçlerle işletilip bireysel keyfilik ve saptırmalardan uzak bir şekilde nesnel bilgiler üretmede kullanılabilmesi hazır bir potansiyelin harekete geçirilmesi gerektiğini göstermektedir (Cezayirli, 2004: 41). Sorun hem kapitalist hem de sosyal anlamda geleceğe yönelik isabetli tasarımlar için bu potansiyeli kullanabilecek insan kaynağıyla ilgilidir. Bu sorunun aşıldığı farz edildiğinde merkeze insanın konulduğu, bireylerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesinin esas olduğu kapsamlı bir kalkınma planları çerçevesinde nüfusun tamamından faydalanılması doğal karşılanacaktır. Çünkü bireyler bizzat kendi bireysel isteklerini gerçekleştirmek için bu projelerin içerisinde yer almak isteyeceklerdir. Bell'in ifadesiyle, iletişim teknolojileri ile telekomünikasyonun iç içe geçmesine aracılık eden bilgisayar sistemleri (Bell, 1973: 4) yeni bir paradigma değişimini sağlamıştır. Bilgi, bilişim ve yönetim sacayaklarına dayanan yeni toplum ve kültür ilişkisi, internetin yaşam alanlarında meydana getirdiği değişiklikler (Castells, 2003) doğrultusunda yeniden biçimlenmektedir. Buna göre interaktif bir deneyim sunulmasıyla birlikte kolaylaşan bilginin dağıtımıyla hem nesnelarası etkileşimin hem de insanların iş yapma biçimine yaşanan değişiklik sosyal ilişkilere de yansımaları beklenebilir. Naisbitt'in, insan yanımızın, yüksek teknolojiye şekil vererek onu yaşamlarımıza bilinçli bir şekilde entegre edilmesinin bir zorunluluk halini aldığı dair görüşü de (Naisbitt, 2004: xiv) doğrultusunda var olan sorunlar işlendiğinde teknolojinin bu sorunların paralelinde yeni işlevler kazanması mümkündür.

Yalnızlık sorunu odağında düşünüldüğünde bu gün bireyler psikolojik eşiği aştıktan sonra bu sorunla baş etmesi noktasında kullanabileceği çok sayıda imkan olduğunu söylemek mümkündür. Bu imkanlardan biri olan sosyal medya aracılığıyla bireyler ister kendi akranları ile ister meslek guruplarıyla ya da farklı ilgi alanlarından guruplara katılarak sosyalleşmesi mümkündür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2021 verilerine bakıldığında bireylerin yaş grubuna ve cinsiyetine göre internet kullanım oranı şu şekildedir (TÜİK, 2021):

Yaş aralığı	Total	Erkek	Kadın
16-24	95,7	97,2	94,1
25-34	95,8	98,0	93,7
35-44	90,9	95,7	86,1
45-54	80,1	87,3	73,0
55-64	58,6	66,4	50,9
65-74	32,5	40,0	25,9

Bu veriler içinden ilgiye nispeten daha fazla ihtiyaç duyan 65-74 yaş aralığı ile ilgili önceki iki yıla bakıldığında 2019'da total 19,8; erkek oranı 25,3; kadın oranı 15,0 olarak görülmekte iken; 2020 yılı verileri total 27,1; erkek oranı 34,9; kadın oranı ise 20,4 seviyesinde görülmektedir. Bu veriler karşılaştırıldığında yılda ortalama % 5 ile % 9 arasında görülen bir kullanım artışı tespit edilebilmektedir. Bu da internet kullanımı ile ilgili olarak yaşlı nüfus dahil olmak üzere bütün yaş guruplarında gittikçe artan bir eğilimin olduğunu göstermektedir.

Öte yandan Aralık 2019'daki yaş gruplarına göre yapılan araştırmada sosyal medya kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubunun %90,2 ile 25-34 yaş arası olduğu görülmektedir. Bu gruba % 85.7 kullanım oranı ile 18-24 yaş grubu takip ettiği, 65 ve üzeri yaş oranı ise %22.1 olarak belirmektedir (Türkiye Raporu, 2019). 2021 Ocak ayında yapılan bir araştırmaya göre ise 65 yaş grubunun sosyal medya kullanımı tüm yaş grupları ile karşılaştırıldığında % 2.15 olduğu tespit edilmiştir. Bu gruba % 3,4 ortalama ile 13-17 yaş aralığı takip ederken en yüksek oran % 15,6 ile 25-34 yaşa aittir (Bayrak, 2021).

Bu veriler bir arada okunduğunda tüm yaş gruplarının giderek daha fazla internet ve sosyal medyayı kullandıkları görülmektedir. Bu durum Castells'in, sosyalleşmenin özelleştirilmesi düşüncesinin giderek daha hızla işlerlik kazandığının göstergesi sayılabilir. Yani bilgisayara dayalı sanal bağların uzamsal biçimde dağılması sınırlı sosyal hayatlar yaşayan insanların giderek daha fazla yeni toplumsal bağlar kurma fırsatını doğurduğu anlamına gelmektedir. Çünkü bu iletişim aracı çekincesiz iletişimi desteklemekte ve düşük statüdekiler dahil olmak üzere herkesin ağlara katılımını mümkün hale getirmektedir. Böylece kadınlar, yaşlılar, çocuklar, gençler ve toplumdaki diğer kesimler bu elektronik iletişim aracının koruması altında kendilerini daha açık ifade edebilmektedirler (Castells, 2003: 480). Bu da yalnızlığın farklı türleri ile baş etmek isteyenler için kullanışlı bir aracın var oluşunu göstermektedir.

Bir ihtiyaç olarak sosyal etkileşim, her yaştaki bireyin temel haklarından biridir. Bu ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak gençlerin daha geniş imkânlarla sahip olduğu söylenebilse de günümüzde yaygın olarak kullanılan farklı sosyal medya araçları ile her yaştaki insanların aynı imkâna sahip olduğu söylenebilir. Hatta yaşlılara yönelik yapılan bir araştırmada sosyal ve duygusal yalnızlık hissedenlerin içerik paylaşma, iletişim kurma ve işbirliği sağlamak için bu platformları kullandıkları belirlenmiştir (Kalınkara ve Sarı, 2019: 12). Bu araştırmaya göre yaşlıların her gün interneti kullanma oranı % 68,3, daha az sıklıkta kullananların ise % 31,7 olarak tespit edilmesi genç nüfusla işbirliği yapma potansiyelini arttırmaktadır. Çünkü yaşlılar, yeni teknolojileri kabullenmekte gençlere göre geride kalsalar da bu teknolojilerin ihtiyaçlarına cevap verdiğini fark edtiklerinde yeni teknolojik hizmete ya da ürüne ulaşmaktan kaçınmamaktadırlar (Sümer, 2017: 187).

Toplum 5.0 tüm bireylerin katılımının sağlandığı bir hayal toplumu olarak tanımlanmaktadır (Keidanren, 2016). Burada tüm insanların fikirlerinden faydalanılmak istenmektedir. Çünkü her fikrin bir ilham anlamına gelebileceği düşünülmektedir. Bu düşünceye göre bireyler kendi istedikleri doğrultuda kendi hayallerini gerçekleştirmek için fırsatları değerlendirirken yapacağı katkı, refah toplumunun inşasını sağlayacaktır. Tabii bu işi yaparken bireyle yapay zekâ, robotik, sosyal medya ve diğer dijital teknolojilerin sosyal bilişim özelliklerinden faydalanması da öngörülmektedir (Wang vd., 2016: 382). Dolayısıyla bütün bu imkânların işletilmesi sonucunda bireylerin, başkasının yardımını almadan salt kendileri istemeleri halinde fiziksel sosyal çevredeki her türlü yalnızlık veya yalnızlaşma sorununa çözüm bulabilmesi beklenebilir.

9 Sonuç

Dijitalleşmenin bir sonucu olarak gelişen bilişim bilimi; bilgi işlem, mühendislik ve sosyal bilişim olarak yeni uzmanlık alanlarını doğuracak şekilde genişlemiştir. Bu alt dallardan sosyal bilişim, BİT ile bu teknolojilerin bulunduğu geniş sosyal bağlam arasındaki ilişkilere odaklanan bir araştırma alanını temsil etmektedir. Modern zamanların bir sorunu olarak değerlendirilen bireyselleşme, yalnızlık ve yalnızlaşma sorunu da bu çerçevede değerlendirilmektedir. Sosyal bilişim, sağlıklı bireyselleşmenin inşasına yönelik olarak kişinin; değer, tutum ve ahlak gibi disiplinlerinin yerine kendine özgü tercihleri yerleştirmesi noktasında bir takım olanakları sunduğu anlaşılmaktadır. Toplum 5.0'da, teknolojik olanaklar sayesinde genç ve yaşlı nüfusun bir arada, kabiliyetlerine uygun olarak istedikleri biçimlerde ekonomik ve sosyal etkinliklerde bulunabilmelerinin yollarının bulunması bu çözümlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Süper akıllı topluma doğru gerçekleşen paradigmat kayışa uygun olarak bu işlevsel işbirlikleri hem sosyal hem de ekonomik olarak birer değere dönüştürülebilir.

Öte yandan modern toplumun ilk teorisyenleri üretim tekniklerinde ve tarzlarında ortaya çıkan değişimlerin toplumu daimi bir biçimde ve kapsamlı bir dönüşüme uğrattığı konusunda hem fikirdirler. Günümüzde haberleşmede interaktif bir deneyim sunulmasıyla birlikte kolaylaşan

bilginin dağıtımıyla hem nesnelerearası etkileşim hem de insanların iş yapma biçimi büyük oranda değişikliğe uğramıştır. Bu dönemde web siteleri üzerinden dünyanın önemli teknoloji şirketlerine dönüşebilmesi, dengelerin hızlı bir şekilde değişmesine neden olmuştur. İletişim, sosyalleşme, ağ kurma ve paylaşma gereçlerinin giderek artmasına rağmen bu değişim nedeniyle bir tür yabancılaşma ve yalnızlaşmanın giderek derinleştiği söylenebilir. Bu nedenle sosyal yaşam içinde müdahaleyi gerektiren bir durum olarak karşılaşılan bu sorunun, sosyal becerilerin geliştirilmesi, sosyal destek verilmesi, sosyal etkileşim için fırsatlar sunulması ve uyumsuz sosyal bilişin fark edilmesi gibi konularda sosyal bilişimin çözüm desteği verebilmesi önemli bir olanaktır.

Yeni teknolojilerin günümüzde ulaştığı dijital boyut, kaynakların insan yararına kullanımını daha da kolaylaştıran teknikleri beraberinde getirmiştir. Böylece hem sosyal hem de ekonomik açıdan toplumlara yeni önemli fırsatlar sağlanmaktadır. Bu teknolojilerden bulut bilişim, nesnelere interneti, büyük veri ve CPS, dijital dünya ile gerçek dünyayı birbirine bağlamıştır. Böylece tasarımdan üretime, hizmetlerden geri dönüşüm ekonomisine kadar dijital bilgi işlem yöntemlerini kullanarak yeni teknolojik çıktılar elde edilebilmektedir. Bu noktada insan yanımızın yüksek teknolojiye şekil vererek onu yaşamlarımıza bilinçli bir şekilde entegre edilmesine, hatta bunu bir zorunluluk halini aldığına dair Naisbitt'in fikrine katılmak mümkündür.

Castells'in (2003) ifadesiyle "teknolojik ama geleneksel biçimde sanayiye dayalı olmayan, sanayinin üzerinde bir medeniyetin habercisi" sayılabilen bu dönemde, temelinde BİT'in olduğu inovatif bir kültür giderek yükselmektedir. Bu kültürün bireyinin etrafında kurulan sosyal ağlar vasıtasıyla, sosyalleşmenin özelleştirilmesi de sağlanmıştır. Yani hem fiziksel hem de bilgisayara dayalı olarak sanal bağlar, giderek uzamsal biçimde dağıldığından hali hazırda sınırlı sosyal hayatlar yaşayan insanların yeni toplumsal bağlar kurma fırsatı doğmaktadır. Bu iletişim aracının çekincesiz iletişimi desteklemesi nedeniyle düşük statüdeki çalışanların dahi şirket temelindeki ağlara katılımı mümkün hale gelmektedir. Böylece kadınlar ve yaşlılar dahil toplumdaki bütün kesimler bu elektronik iletişim aracının koruması altında kendilerini daha açık ifade edebilmektedirler.

Sonuç olarak günümüzün dijital teknolojisiyle üç boyutlu planların yapılması, simülasyon oluşturulması, sensör kullanımı, yapay görme metotlarından faydalanılması, online olarak testlerin yapılması mümkün hale gelmiştir. Bunun ötesinde, BİT'in global düzeyde iletişimi sağlaması ve ekonomik ve sosyal faaliyetlerde gittikçe daha fazla kullanılması, toplumun farklı kesimlerinin her iki faaliyet türünde global ölçekte yollarının kesişebilmesi anlamına gelmektedir. Bu durumda gençler yaşlıların tecrübesinden, yaşlılar ise gençlerin yeni teknolojileri kullanma becerisinden faydalanması beklenebilir. Kişilerin kabiliyetlerine uygun olarak yaptıkları işbirlikleri böylece hem sosyal hem de ekonomik olarak kümülatif bir değere dönüşebilir. Bireylerin katılımının sağlandığı bir hayal toplumu olarak tanımlanan Toplum 5.0'da gerçekleşmesi beklenen bu işbirliği ile bireysel davranışlar yalnızlaşmaya götüren bir eylem olmaktan çıkarıldığı gibi olası sosyal ve psikolojik travmaların önüne geçilebilecek bir çözüm olarak da görülebilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/ References

Bayrak, H. (2021). *2021 dünya internet, sosyal medya ve mobil kullanım istatistikleri*. Nisan 2027, 2022 tarihinde dijilopedi.com: <https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/> adresinden erişildi.

Baudrillard, J. (2004). *Nesneler Sistemi*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

Bauman, Z. (2001). *Bireyselleşmiş toplum*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Beck, U. ve Beck-Gernsheim, E. (2010). *iChina : The rise of the individual in modern Chinese society*. M. H. Hansen, ve R. Svarverud (Ed.) *iChina: The Rise of the Individual* içinde, (ss. XIII-XX). Copenhagen: NIAS.

Bell, D. (2012). *İdeolojinin sonu*. Ankara: Sentez Yayınları.

Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society - A venture in social forecasting*. New York: Basic Books.

Castells, M. (2003). *Enformasyon çağı: Ekomomi, toplum ve kültür - cilt 1*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ceyhun, Y., ve Çağlayan, M. U. (1997). *Bilgi teknolojileri Türkiye için nasıl bir gelecek hazırlamakta*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Cezayirli, G. (2004). Küreselleşme, bireyselleşme ve toplumsallaşma. *Erdem*, 29-58.

Demirović, A. (2007). *Alex Demirović: Eleştirel toplum teorisi ve toplum (Çev. M. Açıköz)*. İstanbul: FelsefeLogos Yayınevi.

Doğan, M. S. (2005). Sosyalleşme, sosyal değişme ve siyasal sosyalleşme. *İstanbul Journal of Sociological Studies* (5), 31-40.

Güner, H. ve Acartürk, C. (2020). The use and acceptance of ICT by senior citizens: a comparison of technology acceptance model (TAM) for elderly and young adults. *Universal Access in the Information Society*, 311-330.

Gürses, D. (2009). "İnsani Gelişme" ve Türkiye. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 339-350.

Harvey, D. (2004). *Yeni emperyalizm*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kalınkara, V. ve Sarı, İ. (2019). Yaşlılarda sosyal ağ kullanımı ve yalnızlık ilişkisinin belirlenmesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 12(1), 8-19.

- Karakaş, S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). *Belge yönetimi ve arşiv terimleri sözlüğü*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Keidanren. (2017). *Society 5.0 -Co-creating the future- (Excerpt)*. Tokyo: KEİDANREN.
- Keidanren. (2016). *Toward realization of the new eeconomy and society - Outline*. Tokyo: Keidanren.
- Kling, R. (2007). What is social informatics and why does it matter? *The Information Society* (23), 205-220.
- Marx, K. (2004). *Kapital-1*. (Çev. A. Bilgi). Ankara: Sol Yayınları,
- Naisbitt, J. (2004). *İnsan ve teknoloji*. İstanbul: CSA Global Yayın Ajansı.
- Öztemiz, S. (2018). Sosyal bilişim üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 309-318.
- Öztuna, B. (2019). *Toplum 5.0*. Bursa: Ekin Basın Yayın ve Dağıtım.
- Reichmann, F. F. (2016). Loneliness. *Psychiatry*, 1-15.
- Russell, D. W. (1982). The measurement of loneliness. *Yalnızlık: Güncel teori, araştırma ve terapinin bir kaynak kitabı* içinde (ss. 81-104). Ames: Iowa State University.
- Salgues, B. (2018). *Society 5.0: Industry of the future, technologies, methods and tools*. Londra: ISTE.
- Sawyer, S. ve Eschenfelder, K. (2005). Social informatics: Perspectives, examples, and trends. *Annual Review of Information Science and Technology*, 36(1), 427-465.
- Smutny, Z. ve Vehovar, V. (2020). Social informatics research: Schools of thought, methodological basis, and thematic conceptualization. *Journal of the Association For Information Science and Technology*, 71(5), 529-539.
- Snyder, E. E., ve Spreitzer, E. (1976). Correlates of sport participation among adolescent girls. *Research Quarterly. American Alliance for Health, Physical Education and Recreation*, 4(47), 804-809.
- Sunar, L. (2018). *Değişim sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Sümer, F. E. (2017). Sosyal medya kullanım pratikleri üzerine ampirik bir araştırma. *Global Media Journal TR Edition*, 8(15), 166-182.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (t.y.). 14 Mayıs 2022 tarihinde sozluk.gov.tr: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Svendsen, L. (2018). *Yalnızlığın felsefesi*. İstanbul: Redingot Yayınları.
- Toffler, A. (1991). *Ekonominin çöküşü - Eko Spazm*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- TUE.nl. (2020). 12 Mayıs 2022 tarihinde <https://www.tue.nl/en/our-university/departments/built-environment/research/smart-cities/smart-societies/> adresinden erişildi.
- TÜİK. (2021). *Son üç ay içinde bireylerin yaş grubuna ve cinsiyetine göre bilgisayar ve İnternet kullanım oranı, 2004-2021*. 27 Nisan 2022 tarihinde [tuik.gov.tr: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437) adresinden erişildi.
- Türkiye Raporu. (2019). *Sosyal medya kullanımı*. 27 Nisan 2022 tarihinde [turkiyeraporu.com: https://turkiyeraporu.com/arastirma/sosyalmedyakullanimi-1766/](https://turkiyeraporu.com/arastirma/sosyalmedyakullanimi-1766/) adresinden erişildi.

UNDP. (2015). 22 Nisan 2020 tarihinde <https://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals/goal-3-good-health-and-well-being.html> adresinden alındı

Wikipedia. (2022). *Informatics*. 14 Mayıs 2022 tarihinde [wikipedia.org: https://en.wikipedia.org/wiki/Informatics](https://en.wikipedia.org/wiki/Informatics) adresinden alındı.

Wang, X., Li, L., Yuan, Y., Ye, P., ve Wang, F.-Y. (2016). ACP-based social computing and parallel intelligence: Societies 5.0 and beyond. *ScienceDirect*, 377-393.

Yaşar, M. R. (2007). Yalnızlık. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 237-260.

Yavuzer, H. (1979). 6-12 Yaş çocuklarının psiko-sosyal gelişmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, (5), 20-24.

Zarifoğlu, C. (2011). *Yaşamak*. İstanbul: Beyan Yayınları.